

ژ گرفتین پیناسه کرنا ره خنا ئه ده بی

م. کامهران ئیبراهیم مشهختی

زانکویا زاخو / فاکولتیا زانستین مروقیه تی / پشکا زمانی کوردی

پیشه کی:

ره خنه وه کو هه بواره کی دی بی مروقیه تی بهرده وام د وهرار و گۆهرینی دایه له و ما سنوردار کرنا پرۆسا ره خنی د چوارچوقی پیناسه کا دیار کری دا کاره کی ره و نینه، بی گومان پیناسه یه نه شیت هه می لق و ره هه ندین ره خنی ب خو قه بگرت.

ئه ق ئاریشه دی بهرجسته تر و دیارتر بیت ده می کو چه مکی ره خنی به رفه هتر لی بهیت و به ره ق (ره خنا ئه ده بی) قه بچیت چونکه (ئه ده ب) ب خو هه تا نهو نه شیایه ناسنامه کا دیار کری ب ریکا پیناسه کا ده ستنیشان کری قه بده ست خو قه بینیت، ئه قه ژی تشته کی سهیر نینه به لکو تایبه تمه ندیه کا هه می زانست و بوارین مروقیه تییه، ئه گه ره ئه ق تایبه تمه ندیه ل جه م (ره خنا ئه ده بی) نه بیت ل وی ده می دی بیته زانسته کی روت و دی بیته نیشانا راوه ستیانا مه ژیی مروقی و هه ره و سا دی بیته ئامازه یه بۆ نه مانا گۆرانکاری و نوکرنا هزی.

ژ بهر قی چهندی کو چی نابیت ئه م ژی ب تنی پیناسه کا دیار کری په سند بکهین، ل قیره دی هه ول دهین هنده ک ژ وان گرفتان بدهینه خویاکرن کو د نیاسینا ره خنا ئه ده بی دا رووبه رووی مه دین:

۱- ره خنا ئه ده بی، میژوو و تیؤرا ئه ده بی:

بۆ قی چهندی کو بشین تشته کی پیناسه بکهین پیدقییه ئیکه م جار داییشا هه بوون و نه بوونا سنووری کارکرنی بدهینه دیارکرن، ل قیره نه بوونا توخبه کی دیار کری و تیکه ل بوونا وی دگه ل بابته تین نیژیک و په یوه ندیدار کاری پیناسه کرنی دژوار دکهت.

1
2
3
4
5
6

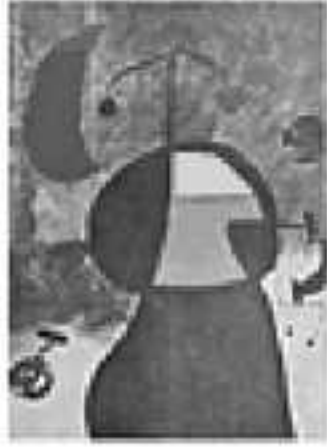
رووگه ه

وه رزیسه، پوهنی دده نه فه کوبین
و وه ر کیرتین مروقیه تی و زانستی

ژماره 1 هه سینا ۲۰۱۱

الْبَحْرُ الْأَبْيَضُ
مَجْلَد ١

ژبو پیناسه کرنا رهخنا ئەدەبی پیدقییه بهری
خو بدەینه قی راستی کو دوو لقین دی یین
ئەدەبیاتناسی یانکو قه کولینا واته (تیوری ئەدەبی) و
(میژویا ئەدەبی) زور ژ رهخنا ئەدەبی نیژیکن، هەر
شەق نیژیکییه بوویه ئەگەری دروستبوونا هندەك
ئاریشین مەزن د ریکا پیناسه کرنا رهخنا ئەدەبی دا،
تەنانت هندەك نقیسەران ب بهری خودانەكا
هەمەلایەنه تەماشەي(رهخنا ئەدەبی) کرییه و تەقایا

وان نقیسینان کو دەربارەي ئەدەبیاتی هاتینه نقیسین ب رهخنا ئەدەبی ل قەلەم داينه.
ئیک ژ قان نقیسەران(فرانسیز سبارشوت)ه، ب بوچوونا وی دیرۆکا رهخنی
بریتییه ژ تەقایا وان بابەتان کو دەربارەي ئەدەبی هاتینه نقیسین، (فرانسیز)داکوکی
لسەر قی چەندی دکەت کوچ چالاکی یان کۆمەلە چالاکی نین کو ئەم بشیین
زاراقي(رهخنا ئەدەبی) بو بکار بینین، واته تشتەکی تایبەت و خودان میژوییه کا دیار
نینه کو بکەقیته ژیر ناقي رهخنی(۱).

(فرانسیز)ی باوهری ب جودا کرنا رهخنی ژ میژوو و تیورا ئەدەبی نینه و وەسا
تەماشەي قان سی پشکین ئەدەبیاتناسی دکەت کو هەر سی پیکقه دبنه قه کولینا
ئەدەبی.

(فرانسیز) وەسا ددەته خویاکرن کو پیناسه کرنا رهخنی هەمی دەما میزاجییه،
لەوما هەر نابیت ئەم قی پرسیاری بکەین کا (رهخنه چییه؟)(۲).

ژماره کا دی یا رهخنه گران دگەل قی بوچوونینە و ب چاقه کی رهشبینانه
تەماشەي هەبوونا سنوورین دیارکری بو کاری رهخنه یی دکەن.

(رینیە ویلک) د پەرتوکا(تیورا ئەدەبی)دا دگەل قی بوچوونییە کو د کاری
رهخنا ئەدەبی دا نەشیین تیور و دیروکا ئەدەبی پشت گوھین خو بهاقتیژین بەلی ئەقە
نابیتە بەلگە بو قی چەندی کو بیژین هەر سی پشکین ئەدەبیاتناسی هەر ئیکن و ب
تمامی تیکەلی هەقن و ژ هەق جودا نابن(۳).

(رینیە ویلک) هەر ل لدویف قی ئاراستا مە ئامازە پی دای و ب ئاشکراییه کا
زیدەتر د پەرتوکا (چەمکین رهخنه یی) دا قی چەندی دوویات دکەت کو سنوورەك
دناقبەرا رهخنا ئەدەبی و پشکین دی یین ئەدەبیاتناسی دا هەیه، باشترین بەلگە بو

ژگرفین پیناسه کرنا
روگه ه

وەرزیه، پوئەي ددەنه له توپین
و وەرگیرین مرقابەتی و زانستی

ژماره 1 هه‌م‌ینا 2011

سهلماندا قی راستیی هه بوونا (هستی کسی) یه دکاری ره خنهی دا کو د بهشین دی یین
 نه ده بیاتناسیی دا ناهیتته دیتن (۴).

ب تنی ل وی ده می نهم دکارین هزارا پیناسه کرنا ره خنی بکهین کو بشیین قی
 ئاریشی چاره سهر بکهین، واته مه باوه ری ب هه بوونا سنووران دناقبه را (ره خنا نه ده بی)
 و بهشین دی یین نه ده بیاتناسیی هه بیت، نه قه چنده ژی هه تا نهو ب دروستاهی نه هاتییه
 ئیکلا کرن.

۲- ره خنه، هونه ر و داهینان:

سارته ر

دی ژ ناخفتنا (سارته ر) ی ده ست پی
 کهین کو دبیژیت: "پیدقییه ئاماژی بده مه قی
 چندی کو پرانییا ره خنه گران نهو مروفن کو
 بهختی وان باش نه بوویه، ل وی ده می کو
 گه هشتینه کلومی نائومییدی کاره کی بچویک
 و نارام بو خو قه دیتینه کو هه ر وه کو کاری
 پاسه قانی گۆرستانیییه... (۵)"

ل قیره ب ئاشکراییی خویاییه کو

(سارته ر) ره خنه گران ب وان که سان ل قه لهم دده ت کو شیانا داهینانی لده ق وان نه بوویه
 لهوما به ری خو داینه ره خنه گرتنی.

(کاری نیلسون) د قی باوه ریی دایه کو نهم نه شیین قی راستیی ره ت بکهین کو
 ره خنه چالاکییه کا لاهه کیسی، واته پله درویه و دکه قیتته پشتی به ره مه می نه ده بی ب
 خو (۶).

ديسان (مایکل مکانلیس) دبیژیت: "ره خنه گر بخو دزانن کو ب تنی ئامرازه کن
 ژبو شرۆقه کرن و هه لسه نگاندنا به ره مه کی نه ده بی، نه قه ژی بو قی چندی دا کو
 خزمه تا کلتوری بکهن" (۷)

(رینییه ویک) ده رباره ی قی چندی دبیژیت: "هه تا نهو ئاریشا دناقبه را ره خنه
 و هونه ری نه هاتییه ئیکلا کرن، پیدقییه د کاری ره خنهی دا پیچه ک ههستی هونه ری
 هه بیت و گه له ک ژ وان شیوه یان کو دچنه چوارچوقی کاری ره خنهی بریتینه ژ شیانیین
 هونه ری... لی دگه ل قی چندی دا ژی من باوه ری ب قی چندی نینه کو ره خنه گر
 هونه ر مه ند بیت یان ره خنه هونه ر بیت، ئامانجا ره خنی مه عریفه کا هزرییه و مینا

ژگرتیین پیناسه کرنا

رووگه ه

وهزیه، پوهی دده نه قه کوبین
 و وه رگرتیین مروقهاتی و زاستی

ژماره ① هافینا ۲۰۱۱

هوزانقانی ههول نادهت ژبو ئافراندا جیهانه کا ئاشویی... " (۸)، لی (نورپر ب فرای) ب توندی دژی وان کهسان رادوستیت کو دبیزن: "رهخنه گر ئه و هونه رهنده کو هونه ری وی تهوار نه بوویه" (۹)

ئه ژ ئاریشه کو د پرسیارا (ئایا رهخنه هونه ره؟) دا خویا دبن، د پرسیارا (ئایا رهخنه زانسته؟) ژی دووباره دبنه قه، ئه قه ژی گرفته کا دی یا رهخنه گرانه کو دقین کاری وان رههنده کی زانستی یانکو هونه ری بخو قه بگریت و ب قی رهنگی نیژیکی (داهینان) و (لوژیک) ی ببن.

ئه گهر رهخنه ژی ب تمامه تی ژ زانستی بوون و هونه ر و داهینانی قه قه تیا رهنه گه توشی بوچوونا (فرانسیزی) بییت کو رهخنه گر لجه م وی ئه و کهسن کو ب ریکا رهخنی دهرامه ته کی بدهست خو قه دینن و ب بازرگانی و کاسبیی قه مژیلن پیخه مه تی فروتنا زهوقی خو یی تاییه تی (۱۰).

۳- رهخنه دنا فهرا وهسفرن و بریاردانی دا:

ئاریشه کا بهر به لاؤ د پیناسه کرنا رهخنا ئه ده بی دا مه سه لا بریاردان لسه ره ده قی ئه ده بییه کو ههر ژ که قن واته سه رده می (ئه رهستوقان) ی یونانی کاریگه ربییا خو هه بوویه.

ئایا (رهخنه) ب تنی پرؤسا (وهسفرن و شرؤقه کرنی) یه یان (هه لسه نگاندن و بریاردان) ی ژی هه مبیژ دکه ت؟

(د. خسرو فرشید ورد) د پیناسا رهخنا ئه ده بی دا دبیزیت: "رهخنا ئه ده بی یان ووتارا بریارده را وهسفی بریتییه ژ هه لسه نگاندن و دهستنی شان کرنا پلا باشی و خرابییا بهر هه مان، ب ریکا رهخنی خه لک دی زانن کا ئه ژ بهر هه مه بهر هه مه کی باشه یان ناقنجییه یان خرابه" (۱۱)

وه کو خویایه ئه ژ رهخنه گره ب تمامه تی دگه ل بوچوونین که قنه و داخوازا هه لسه نگاندن و بریاردانی د کاری رهخنه بی دا دکه ت.

(د. محمد غنیمی هلال) د پیناسا خو بو رهخنا ئه ده بی ئاماژی دده ته قی چه ندی کو رهخنه بریتییه ژ خویا کرنا لایه نین هونه ری یین پیگه هشتی د بهر هه می ئه ده بی دا د اکو ئه ژ بهر هه مه ژ بهر هه مین دی بهیته جودا کرن، ئه قه ژی دی ب ریکا شرؤقه کرن و لیكدانا بهر هه می بییت، پشتی قی پینگافی ژی حوکم دانه کا گشتی دهییت

ژگرتین پیناسه کرنا

رووگه ه

وهزییه، پوهنی دده ته له توین و وهر کتراین مرقابه نی و زانستی

ژماره ① هافینا ۲۰۱۱

كو گه لهك گرنگ نينه. ل دياهيكي ژي ناقبري قى يه كى ددهته دياركرن كو ههر ژ بهرى
قه شرۆقه كرن و راقه كرن ب مفا بووينه لى حوكم و برياردان هاتينه ريسواكرن و شه قرو
گرنگى ب وان ناهيته دان. (۱۲)

كه واته (د. محمد غنيمي هلال) ههلسه نگاندن و برياردانى ب نهركى ره خنا
ته ده بى ل قه له م نادهت لى دگهل هندى دا ژى ب تامه تى قى كارى ژ سيسته مى ره خنا
ته ده بى ده رنائى خيت.

(د. على جواد الكاھر) د پیناسه كا دى دا دييژيت "ره خنه كرداره كى فير كارى و
وهسفييه كو لسهر كاره كى دارشتى ده يته كرن، ته قه ژى ب ريكا حوكمدان و
برياردانى... ده يته نه بجامدان" (۱۳)

ب قى ناوايى ههلسه نگاندن و برياردانى ل جهم قى ره خنه گرى ب ئيك ژ
بنه مايين سهره كى بين كارى ره خنه بى ده يته هژمارتن.

(د. محمد مندور) د پیناسا ره خنى دا به ره قى چه ندى دچيت كو ره خنه
هونه رى قه كولينا شيوازان و جوداكرنا وانه ژهه قدوو. ناماژى ددهته قى خالى ژى كو
مه به ستا وى ژ شيوازي ب تنى لايه نى زمانه وانى نينه بهلكو چه مكه كى ته فگر و
هه مه لايه نه يه (۱۴)

ب قى ناوايى (د. محمد مندور) تا راده يه كى خو ژ بكارئينانا ههلسه نگاندن
برياردانى د كارى ره خنه بى ددهته پاش.

ته قه مه سه له د ره خنا ته ده بيبيا نوى دا بوويه ئيك ژ شه نكستين سهره كى بين
هزرا ره خنه بى، وه كو خويابه ره خنه گر زيده تر داخوازا قى چه ندى دكهن كو ئيدى ره خنه گر
خو ژ برياردانى بده نه پاش و ب قى رهنگى ئيدى زهوقى خو بى تاييه تى و تاكه كه سى ب
سهر دهقى نه سه پينن.

(نورپرپ فرای) هيرشه كا توند دبه ته سهر وان كو بريارا باشى و خرابيى بو
به ره هه مان ددهن و وان ب قى چه ندى گونه هبار دكهن كو بو رسه يه كا خه يالى ژ بو خو
چيكرينه (۱۵)

ته م ته قروكه ب ئاشكرايى دبينين كو د پرانييا ميتودين ره خنه بى بين نوى ب
تاييه ت ته وين د چوارچوقى زمانه وانيى دا كاردكهن تشتهك ب ناقى برياردانى نه مايه، د
زۆربه ي پيناسين وان دا برياردان و ههلسه نگاندن ژ ناقه روكا كارى ره خنا ته ده بى هاتيه

ژگرتين پيناسه كونا

رووگه ه

وه ريزه، پوهنى ددهته قه كولين
وه ريزين مرقلايه تى و زانستى

ژماره ① هافينا ۲۰۱۱

لادان، بو نمونه "مایکل مکانلیس) دیبژیت: "رهخنه بریتییه ژ ناخفتنه کا حەرفی — یا بی لادان — دەربارە ی ناخفتنه کا دی کو میتافورییه " (۱۶) واتە مەجازییە.

۴ رهخنه و میتۆدین رهخنهی:

ئەدەب بۆ ژ ئەنجامی گۆرانکاریین رامیاری و جفاکی و ئابوری گۆهرینان بۆخۆ دەبێت، هەر بقی ئاواپی ریبارزین ئەدەبی یین نۆی سەرهلدەن، ئەق گۆرانکارییه د مەیدانا ئەدەبی دا دبنه فاکتەرەکی کاریگەر ژبو پەیدا بوونا میتۆد و ریچکە یین تازە د رهخنا ئەدەبی دا کو هەر ئیک ژ وان بۆچوون و هزرا خۆ یا تایبەت سەبارەت ب سروشت و ئەرکی رهخنا ئەدەبی هەنە.

(جون.م. نیلیس) دەربارە ی قی چەندی دیبژیت: "رهخنه گر سەر ب میتۆدین جیاوازی و مە دنازینن ژبو پەسندکرنا رهخنی هەر وهکو تشتەکی مەعرفی-دەررونی یان تیگەهشتنا سیاسی یان هەستەکی میژووبی یان ریچکەستنه کا بونیاتگەری" (۱۷) لی ب دیتنا (جون.م. نیلیس) ی ئەقە ب تنی بریتییه ژ شیرەتین کۆمە کا رکه بەران کو دقین پیناسا خۆ بسەپینن، لەوما د قان کاودانان دا نەشیین چ پیناسان بو رهخنا ئەدەبی دانین. (۱۸)

(وین.سی. بوپ) ژ سەبارەت قی چەندی دیبژیت: "رهخنه چەمکەکی پیک نائینیت بەلکو ئاژاوەکی دروست دکەت" (۱۹)، ئەقە ژ هەر ژبەر هەبوونا میتۆدین رهخنەیی یین جیاوازی کو بووینە ئەگەری دروستبوونا سەدان پیناسین جیاوازی. ئەم نەشیین تەقایا وان پیناسان بەدینە دیارکرن لی دکارین قان پیناسان دگەل تەقایا وان جیاوازیین کو دناقبەرا وان دا هەنە بکەینە سی دەستەیین سەرەکی، ئەقە ژ لودیف ب سەنتەرکنا ئیک ژ جەمسەرین سەرەکی یین دەقی ئەدەبی کو بریتینە ژ (نقیسەر، دەق، خواندەقان). ئەقین مە ئامازە ب وان داین هەندەک ژ گرفتین ناسین و پیناسەکرنا رهخنا ئەدەبی بوون، بی گومان ژبلی قان ئاریشه یان هەندەک ئاریشه یین دی ژ هەنە، دگەل پیشکەفتن و پەرسەندنا جفاکی و سەرهلدانا هزرین نۆی و ریبارزین تازە ئەق مەسەلە دی بەرفرەهتر ژ لی هیئت لەوما پیدقییه د پیناسەکرنا رهخنا ئەدەبی دا هشیار بین یانکو یا باش ئەو کو هەر جار رهخنه لودیف نیرینا کەسەکی یان میتۆدەکا رهخنەیی یا سەردەمی بهیته پیناسەکرنا.

هەر وهكو (جون.م. ئيليس) دييژيت پيڊييه خو ژ قان جوړه ده برينان بدهينه
پاش: (بى گومان ره خنه بريتييه.....) يان (بهري هەر تشته كي ره خنه بريتييه ژ
(.....). (٢٠)

پهراويز:

- ١- بول هير نادى. ما هو النقد، ترجمه: سلافه جواى، من منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٩، ص ١٧.
- ٢- هه مان ژيډهر، ص ٢٩.
- ٣- لوستن وارين و رينيه ويلك. نظرية الادب، ترجمه: محي الدين صبحي، من منشورات مجلس الوطني الاعلى لرعاية الفنون و الادب و العلوم الاجتماعية، مطبعة: خالد الطريبيشي، ١٩٧٢، ص ٤٧-٤٩.
- ٤- رينيه ويلك. مفاهيم نقدية، ترجمه: محمد عصفور (د.)، من منشورات مجلس الوطني للثقافة و الفنون و الادب، مطابع: الرسالة، كويت، ١٩٨٧، ص ٩.
- ٥- بول هير نادى، ژيډهرى بهري، ص ١٩١.
- ٦- هه مان ژيډهر، ص ٢٥١.
- ٧- هه مان ژيډهر، ص ٢٧٥.
- ٨- رينيه ويلك، ژيډهرى بهري، ص ١٠.
- ٩- هه مان ژيډهر، ص ١٠.
- ١٠- هه مان ژيډهر، ص ١٨.
- ١١- خسرو فرشيد ورد (د.). دربارةى ادبيات و نقد ادبي، انتشارات امير كبير، ضاخانان: ستهر، تهران، ص ١٨.
- ١٢- محمد غنيمي هلال (د.). النقد الادبي الحديث، من منشورات دار نهضة مصر للنشر و طبع، مطبعة: نهضة مصر، قاهرة، بدون سنة، ص ٩.
- ١٣- علي جواد الطاهر (د.). مقدمة في النقد الادبي، الطبعة الثانية، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، مطبعة سلمى، بغداد، ١٩٨٣، ص ٩.
- ١٤- محمد مندور (د.). في الادب و النقد، دار نهضة مصر للطبع و النشر، قاهرة، بدون سنة الطبع، ص ١٠.
- ١٥- رينيه ويلك، ژيډهرى بهري، ص ١١.
- ١٦- بول هير نادى، ژيډهرى بهري، ص ٢٦٢.
- ١٧- هه مان ژيډهر، ص ٢٤.
- ١٨- هه مان ژيډهر، ص ٢٤.
- ١٩- هه مان ژيډهر، ص ١٦٢.
- ٢٠- هه مان ژيډهر، ص ٣٣.

ژگړتيا پيژندنه

رووگه

وهريزه، پوهنځى ددهنه له كورن
ووهر كړيځين مرؤلههتي و زانستى

ژماره ١ هاشينا ٢٠١١